

01.06.2017

Saamelaiden valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan järjestö SámiSoster ry lausuu otsikossa mainituista hallituksen esityksistä seuraavaa:

1. Lausunnon lähtökohdista

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on asiantuntijakutsussaan pyytänyt tarkastelemaan kyseisiä hallituksen esityksiä erityisesti kielellisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. SámiSoster ry haluaa tähän liittyen kiinnittää huomiota siihen, että saamelaiset eivät ole ainoastaan kielellinen vähemmistö, vaan Suomen perustuslaissa tunnustettu maan ainoa alkuperäiskansa. Kansainvälisessä oikeudessa alkuperäiskansojen oikeusaseman sääntelyssä pyritään näiden kansojen koko kulttuurimuodon ja elämäntavan suojaamiseen ja ylläpitämiseen. Siinä tarkastelussa kieli ja kielelliset oikeudet ovat vain yksi ulottuvuus, tosin tärkeä sellainen. Perustuslaki turvaa saamelaisille myös kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon heidän omalla kotiseutualueellaan. Tämän itsehallinnon sisältö määräytyy viime kädessä alkuperäiskansoja koskevien ihmisoikeusasiakirjojen mukaisesti. Lainvalmisteluasiakirjojen mukaan saamelaiden itsehallinto on tarkoitettu dynaamiseksi niin, että saamelaiset voivat itse kehittää sitä.

Yhdistys korostaa aiempiin sote- ja maakuntauudistuksen eri valmisteluvaiheissa antamiinsa lausuntoihin viitaten, että saamelaiden asemaa ja oikeuksia pitäisi tarkastella kaikissa heitä koskevissa lainsäädäntöhankkeissa edellä mainitusta lähtökohdasta. Sen mukaisesti esimerkiksi saamelaisille tarkoitettujen sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä tulisi arvioida saamen kansan kokonaistarpeiden näkökulmasta eikä pelkästään kielellisenä kysymyksenä. Oikeudelliselta kannalta kyse on saamelaiden perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteuttamisesta alkuperäiskansana. Nyt puheena olevassa laajassa uudistuksessa kuten niin monessa muussakin aikaisemmin toteutetussa uudistuksessa saamelaisia kohdellaan lähinnä alueellisena kielivähemmistönä eikä alkuperäiskansana perustuslain mukaisesti. Sote- ja maakuntauudistuksessa on käytännössä sivuutettu tyystin saamelaiden perustuslaillisen itsehallinnon kehittämistarpeet, mihin kysymykseen muun muassa SámiSoster ry kiinnitti aiemmissa asiaa koskevissa lausunnoissaan huomiota.

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan pyynnön mukaisesti sekä ottaen lisäksi huomioon asiakokonaisuuden laajuuden ja käytettävissä olevan ajan, yhdistys lausuu hallituksen esityksistä yksinomaan saamelaiden kielellisten oikeuksien näkökulmasta. Yleisenä lähtökohtana yhdistys viittaa eduskunnan perustuslakivaliokunnan kunta- ja palvelurakennemuudistuksen yhteydessä vuonna 2006 lausumaan kantaan, jossa valiokunta totesi pitävänsä ”*tärkeänä, etteivät kuntajaon mahdolliset muutokset heikennä saamelaisille nykyisen lainsäädännön mukaan kuuluvia kielellisiä tai*

kulttuurisia oikeuksia taikka kulttuuri-itsehallinnon edellytyksiä.” (PeVL 37/2006 vp) Tällä perustuslakivaliokunnan kannanotolla on laajempaakin merkitystä ja sitä on yhdistyksen mielestä pidettävä vähimmäisvaatimuksena kaikissa muissakin saamelaisia erityisesti koskevissa lakihankkeissa.

2. Saamelaisten kielellisten oikeuksien turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sote- ja maakuntauudistukseen liittyvissä lakiesityksissä saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet turvataan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa saamen kielilain säännösten mukaisesti. Tämä ilmenee selvästi hallituksen esityksen nro 15/2017 vp yleis- ja yksityiskohtaisista perusteluista (ks. s. 282 ja 442 – 443). Yhdistyksen mielestä tämä ratkaisu on riittämätön ja epäonnistunut, koska se tulee johtamaan käytännössä tilanteeseen, jossa Lapin maakunta ei luo pysyviä valmiuksia sosiaali- ja terveystalouden tarjoamiseen saamen kielellä ja saamelaiskulttuurin mukaisesti, vaan saamelaisten oikeudet turvataan viime kädessä tulkauksen avulla tilannekohtaisesti. Tämän lisäksi ratkaisu tulee johtamaan siihen, että saamelaisten palvelutarvetta arvioidaan lähinnä kielellisestä näkökulmasta.

Asiaan liittyy olennaisesti eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä oleva hallituksen esitys saamen kielilain muuttamiseksi (HE 44/2017 vp), josta yhdistys on antanut kirjallisen lausuntonsa eduskunnan perustuslakivaliokunnalle (tässä liitteenä). Kyseisessä hallituksen esityksessä viitataan oikeusministeriön yhteistyössä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa vuonna 2016 toteuttamaan selvitykseen saamenkielisistä palveluista saamelaisten kotiseutualueella¹. Selvitys perustuu haastatteluaineistoon. Haastatteluissa selvitettiin saamenkielisten palvelujen saamista erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Selvityksen mukaan saamenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa kokonaisuutena katsoen huonosti. Suuria puutteita koettiin vanhustenhuollon ja terveystalouden osalta. Saamenkielisten palvelujen saatavuus kuitenkin vaihtelee alueittain.

Yhdistys huomauttaa, että jo vuoden 2003 saamen kielilain valmistelun aikana järjestetyissä kuulemistilaisuuksissa kävi selvästi ilmi, että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat puutteellisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sen vuoksi lain perusteluissa kiinnitettiin aivan oikein huomiota tarpeeseen saada saamenkielisiä sosiaali- ja terveystalouksia. Lisäksi esityksessä viitattiin Suomen ratifioiman vähemmistökieliperuskirjan täytäntöönpanoa valvova Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2001 antamiin Suomea koskeviin huomautuksiin saamenkielisten sosiaali- ja terveystalouden saatavuudesta². Silti lainvalmistelussa päädyttiin tuolloin siihen ratkaisuun, että oikeudesta käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastilanteissa ei ole tarvetta ottaa omaa säännöstä saamen kielilakiin. Tätä perusteltiin sillä, että oikeus käyttää saamen kieltä näissä tilanteissa on turvattu lain 4 ja 12 §:n perusteella. (HE 46/2003 vp, s. 11, 21 ja 44) Mainitut pykälät

¹ Saamebarometri 2006. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 39/2016.

² RecChL(2001)3. Ministerikomitea on sen jälkeen kiinnittänyt samaan epäkohtaan huomiota vuosien 2004 (RecChL(2004)6), 2007 (RecChL(2007)7) ja 2012 (RecChL(2012)2) Suomea koskevissa suosituksissa. Sama komitea kiinnitti samaan asiaan huomiota suosituksissaan, jotka sisältyvät sen antamiin päätöslauselmaan Euroopan neuvoston vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen valvonnasta vuodelta 2012 CM/ResCMN(2012)3 ja tuoreimpaan, aivan äskettäin antamaan päätöslauselmaan CM/ResCMN(2017)1.

on kuitenkin laadittu ajatellen kertaluonteista ja lyhytkestoista asiointia jossakin hallintoviranomaisessa. Niissäkään yhteyksissä laki ei vaadi viranomaiselta saamen kielen taitoa, vaan oikeus saamen kielen käyttämiseen toteutetaan tulkkauksen avulla, jos viranomaisessa ei ole asian käsittelyyn kykenevää saamen kielen taitoista työntekijää. Tulkkaus voi näissä tilanteissa toimia jotenkuten, mutta esimerkiksi ympärivuorokautisissa hoitotilanteissa tulkkauksen järjestäminen on mahdoton tehtävä ja sitä paitsi luonnoton tapa toteuttaa potilaan kielellisiä oikeuksia.

Saamen kielilaki luetaan kuuluvaksi hallinnon yleislakeihin suomen ja ruotsin kieltä koskevan yleisen kielilain (423/2003) tavoin³. Molemmat lait on säädetty silmällä pitäen oikeutta käyttää saamen kieltä viranomaisissa erityisesti hallintoasioiden käsittelyn yhteydessä. Kielilakeja valmisteltaessa on ensisijaisesti ajateltu kertaluonteista ja lyhytkestoista asiointia jossakin hallintoviranomaisessa kuten edellä todettiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon alalla kielellisten oikeuksien turvaamisessa ei ole kuitenkaan kyse niinkään "asioimisesta viranomaisissa", vaan mahdollisuudesta saada usein jokapäiväistä ja hoitolaitoksissa ympärivuorokautista hoitoa ja huolenpitoa omalla kielellään ja omaan kulttuuriinsa mukautetusti sekä käyttää hoitotilanteissa omaa kieltään. Tähän kysymykseen liittyy myös kulttuurisen ymmärryksen tarve, mikä korostuu erityisesti sosiaali- ja terveystalveissa, joissa käsiteltävät asiat ovat hyvin henkilökohtaisia ja toisinaan vaikeasti sanoiksi puettavia. Avun ja tuen saanti perustuu pääosin kielelliseen vuorovaikutukseen, jossa saamelaisen asiakkaan tai potilaan pitää yhtäältä tulla ymmärretyksi oikein saadakseen tarvitsemaansa apua ja toisaalta hänen on ymmärrettävä palvelun antajan kieltä ymmärtääkseen sen, mitä hänelle kerrotaan. Näissä tilanteissa tulkin käyttäminen - mihin saamen kielilain mukaiset oikeudet viime kädessä nojaavat - saattaa tuntua asiakkaan mielestä hyvin kiusalliselta.

Yhdistys pitää ensiarvoisen tärkeänä sitä, että saamelaisten oikeus alkuperäiskansana saada omakielisiä ja oman kulttuurinsa mukaisia sosiaali- ja terveystalveja ainakin saamelaisalueella turvataan riittävän täsmällisellä ja palvelujen järjestäjää yksiselitteisesti velvoittavalla laintasoisella säännöksellä. Yhdistyksen mielestä asiasta pitäisi ottaa säännös lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Siellä säännös pitäisi kirjoittaa maakunnan velvollisuudeksi järjestää sosiaali- ja terveystalvet myös saamen kielellä ja saamelaiseen kulttuuritaustaan mukautettuna ainakin saamelaisten kotiseutualueella samaan tapaan kuin säännöksen alkuosassa on ehdotettu suomen- ja ruotsinkielisten osalta. Senkaltainen säännös velvoittaisi Lapin maakunnan luomaan pysyvän saamen kieleen ja kulttuuriin pohjautuvan sosiaali- ja terveystalvetjärjestelmän sekä ylläpitämään ja kehittämään sitä jatkuvasti. Yhdistyksen näkemyksen mukaan kyse on viime kädessä saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumisen turvaamisesta yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin nähden sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käytännön tasolla.

Yhdistys korostaa myös raja-alueyhteistyön edellytysten turvaamisen tärkeyttä saamelaiserityisten palvelujen järjestämisessä sekä lainsäädännöllisin että hallinnollis-rakenteellisin keinoin erityisesti Suomen ja Norjan välillä.

³ Asia ilmenee muun muassa oikeusministeriön laatimasta Lainkirjoittajan oppaasta 37/2013 (s. 225).

SámiSoster ry esittää eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle, että se harkitsisi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lakiesityksen tarkistamista edellä esitetyllä tavalla. Lisäksi yhdistys pitää tärkeänä turvata saamelaisien kielelliset ja kulttuuriset oikeudet myös nk. valinnanvapauslaissa.

3. Saamen kielen käyttäminen maakuntalakiesityksen mukaisessa Lapin maakunnan saamen kielen vaikuttamistoimielimessä

Saamen kielilain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä esitetään muutettavaksi saamen kielen käyttämistä edustuksellisissa toimielimissä sääntelevää lain 6 §:ää niin, että siihen lisättäisiin maakunnan ja kuntayhtymän edustukselliset toimielimet, ja kuntien yhteiset toimielimet, jossa saamelaisilla jäsenillä on oikeus käyttää saamen kieltä. Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan siirrettäessä tehtäviä kuntien edustuksellisista toimielimistä maakuntien toimielimille, saamelaisilla olisi vastaavanlainen oikeus käyttää saamen kieltä kuin aiemmin kunnissa (s. 13).

Hallituksen esitykseen nro 15/2017 vp sisältyy esitys maakuntalaiksi. Sen 27 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi kielivähemmistön sekä saamen kielen vaikuttamistoimielimestä, joka asetettaisiin Lapin maakuntaan. Pykälän yksityiskohtaisten perustelujen mukaan nämä vaikuttamistoimielimet eivät olisi maakuntalakiesityksen 29 §:ssä tarkoitettuja maakunnan toimielimiä, jotka olisivat maakunnan viranomaisia ja jotka voisivat käyttää julkista valtaa (s. 345). Yhdistyksen mielestä saamen kielilakiesityksen 6 §:ää ja maakuntalakiesityksen 27 §:ää (ja 29 §:ää) tarkastelemalla syntyy käsitys, että saamelaisilla ei olisi lain mukaan oikeutta käyttää saamen kieltä maakunnan saamen kielen vaikuttamistoimielimen kokouksissa.

Samankaltainen epäkohta näyttäisi rasittavan myös saamen kielilain 16 §:ään esitettyä muutosta, jonka mukaan siinä pykälässä nykyisin vain kunnille asetetut velvoitteet laajennettaisiin koskemaan myös Lapin maakunnan toimielimiä (s. 14). Mikäli tässä todetut epäkohdat lain 6 §:n ja 16 §:n osalta pitävät paikkansa, on ratkaisu yhdistyksen mielestä erikoinen, sillä mainittu saamen kielen vaikuttamistoimielin tulisi olemaan Lapin maakuntahallinnossa ainoa yksistään saamelaisien asioita käsittelevä toimielin. Kysymys on siitä, tarkoitetaanko saamen kielilakiesityksessä maakunnan toimielimillä samaa asiaa kuin maakuntalakiesityksen 29 §:ssä, vai puhutaanko siinä yleisesti maakunnan toimielimistä.

SámiSoster ry esittää eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle, että se kiinnittäisi mainittuun kysymykseen huomiota ja harkitsisi siitä selventävän lausuman ottamista mietintöönsä.

Vt. puheenjohtaja

Pekka Aikio

Vs. toiminnanjohtaja

Ristenrauna Magga

Lausunnon valmisteli
erityisasiantuntija Juha Guttorm.

SámiSoster ry

99870 Inari

LAUSUNTO eduskunnan
perustuslakivaliokunnalle hallituksen
esityksestä nro 44/2017 vp eduskunnalle
laiksi saamen kielilain muuttamisesta

17.5.2017

Saamelaisten valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan järjestö SámiSoster ry lausuu otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä seuraavaa:

1. Kielellisten oikeuksien turvaaminen saamelaisille alkuperäiskansana

Oikeusministeriön valmistelemissa ja keväällä 2017 lausuntokierroksella olleessa luonnoksessa saamen kielilain muuttamiseksi ehdotettiin, että saamelaisen määritelmä poistettaisiin lain 3 §:stä ja että saamelaisen käsite korvattaisiin laissa käsitteellä saamenkielinen. SámiSoster ry totesi tuolloin oikeusministeriölle antamassaan lausunnossa, että tämä ehdotus olisi toteutuessaan suurin ja periaatteellisin muutos nykyiseen lakiin verrattuna. Yhdistys katsoi lausunnossaan, että ehdotettu muutos on saamelaisen alkuperäiskansan omaa kieltä ja kulttuuria turvaavan perusoikeussäännöksen (17.3 §) vastainen. Sen vuoksi yhdistys esitti oikeusministeriölle, että se luopuisi tästä muutosehdotuksestaan. Yhdistyksen tarkemmat perustelut kannanotolleen ilmenevät sen oikeusministeriölle maaliskuussa 2017 toimittamassaan lausunnossa (liitteenä).

Hallituksen esityksessä saamen kielilain muuttamiseksi esitetään edelleen, että laista poistetaan maininta saamelaismääritelmästä. Sen sijaan esityksessä luovuttu ehdotuksesta korvata saamelaisen käsite käsitteellä saamenkielinen, mitä yhdistys pitää hyvänä ja kannatettavana ratkaisuna. Yhdistys pitää erityisen tärkeänä, että saamen kielilain mukaiset oikeudet turvataan perusoikeussäännöksen tarkoittamalla tavalla nimenomaisesti saamelaisille eikä saamenkielisille, joka on ryhmänä epämääräinen ja vaikeasti täsmällisesti määriteltävissä. Yhdistys painottaa, että saamenkielinen voi olla ja saamenkieliseksi voi tulla kuka tahansa, joka on opetellut tai opettelee saamen kielen. Saamelainen on taas etnisyyteen perustuva käsite, jossa saamen kieli on vain yksi osatekijä. Saamelaiseksi synnytyään, ei tulla tai päästä. Saamelaiset ovat kansanryhmä, jota yhdistää oma kokonainen kulttuurimuoto.

2. Saamen kielen käyttäminen maakuntalakiesityksen mukaisessa Lapin maakunnan saamen kielen vaikuttamistoimielimessä

Saamen kielilain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä esitetään muutettavaksi saamen kielen käyttämistä edustuksellisissa toimielimissä sääntelevää lain 6 §:ää niin, että siihen lisättäisiin maakunnan ja kuntayhtymän edustukselliset toimielimet, ja kuntien yhteiset toimielimet, jossa saamelaisilla jäsenillä on oikeus käyttää saamen kieltä. Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan

siirrettäessä tehtäviä kuntien edustuksellisista toimielimistä maakuntien toimielimille, saamelaisilla olisi vastaavanlainen oikeus käyttää saamen kieltä kuin aiemmin kunnissa (s. 13).

Eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen nk. sote- ja maakuntauudistukseksi (HE 15/2017 vp) sisältyy esitys maakuntalaiksi. Sen 27 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi kielivähemmistön sekä saamen kielen vaikuttamistoimielimestä, joka asetettaisiin Lapin maakuntaan. Pykälän yksityiskohtaisten perustelujen mukaan nämä vaikuttamistoimielimet eivät olisi maakuntalakiesityksen 29 §:ssä tarkoitettuja maakunnan toimielimiä, jotka olisivat maakunnan viranomaisia ja jotka voisivat käyttää julkista valtaa (s. 345). Yhdistyksen mielestä saamen kielilakiesityksen 6 §:ää ja maakuntalakiesityksen 27 §:ää (ja 29 §:ää) tarkastelemalla syntyy käsitys, että saamelaisilla ei olisi lain mukaan oikeutta käyttää saamen kieltä maakunnan saamen kielen vaikuttamistoimielimen kokouksissa.

Samankaltainen epäkohta näyttäisi rasittavan myös saamen kielilain 16 §:ään esitettyä muutosta, jonka mukaan siinä pykälässä nykyisin vain kunnille asetetut velvoitteet laajennettaisiin koskemaan myös Lapin maakunnan toimielimiä (s. 14). Mikäli tässä todetut epäkohdat lain 6 §:n ja 16 §:n osalta pitävät paikkansa, on ratkaisu yhdistyksen mielestä erikoinen, sillä mainittu saamen kielen vaikuttamistoimielin tulisi olemaan Lapin maakuntahallinnon ainoa yksistään saamelaisten asioita käsittelevä toimielin. Kysymys on siitä, tarkoitetaanko saamen kielilakiesityksessä maakunnan toimielimillä samaa asiaa kuin maakuntalakiesityksen 29 §:ssä, vai puhutaanko siinä yleisesti maakunnan toimielimistä.

SámiSoster ry esittää eduskunnan perustuslakivaliokunnalle, että se kiinnittäisi mainittuun kysymykseen huomiota ja harkitsisi siitä selventävän lausuman ottamista mietintöönsä.

3. Saamelaisten oikeus saada omakielisiä ja oman kulttuurinsa mukaisia sosiaali- ja terveystalvveluja

Voimassa olevan saamen kielilain 32 §:ssä säädetään saamen kielen asemasta eräillä hallinnonaloilla. Hallituksen esityksessä saamen kielilain muuttamiseksi viitataan tämän pykälän yhteydessä eduskunnassa käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen sote- ja maakuntauudistukseksi ja siihen sisältyvän sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiesityksen 6 §:n 1 momenttiin (s. 15). Viittaus merkitsee sitä, että saamelaisten kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollossa aiotaan jatkossakin turvata nykyiseen tapaan saamen kielilain säännösten mukaisesti. Tämä ilmenee myös sote- ja maakuntauudistusta koskevan hallituksen esityksen perusteluihin sisältyvästä saamelaisten oikeuksia käsittelevästä tekstiosioista. Siinä todetaan, että saamen kielilaki ei velvoita nykyisiä kuntia tai kuntayhtymiä taikka ehdotuksen mukaisia maakuntia järjestämään sosiaali- ja terveystalvveluja saamen kielellä, vaan kyseessä on oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisalueen kunnissa ja saamen kielilaissa määritellyissä viranomaisissa myös kotiseutualueen ulkopuolella (s. 658, ks. myös s. 23).

Todetun lakiesityksen 6 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa on lisäksi selvästi mainittu, että asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kielilain tarkoittamalla tavalla saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueella tuotettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä Lapin maakunnan alueella sellaisissa sosiaali- ja terveystalvveluissa, joita tuotettaisiin vain kotiseutualueen ulkopuolella

sijaitsevissa palvelun tuottajan toimipisteissä. Perusteluissa todetaan myös, että sosiaali- ja terveystalvelujen toteutuksessa tulisi noudattaa saamen kielilain 19 §:n mukaista periaatetta siten, että saamenkieliset asiakkaat olisi mahdollisuuksien mukaan ohjattava saamen kielen taitoiselle ammattihenkilölle. Jos kielitaitoista ammattihenkilöstöä ei ole saatavilla, vaihtoehtona on tulkkaus. (s. 442 - 443) Näin ollen nykyisin vallitsevaa tilannetta ei ole tarkoitus muuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevalla lailla.

Hallituksen esityksessä saamen kielilain muuttamiseksi viitataan oikeusministeriön yhteistyössä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa vuonna 2016 toteuttamaan selvitykseen saamenkielisistä palveluista saamelaisen kotiseutualueella¹. Selvitys perustuu haastatteluaineistoon. Haastatteluissa selvitettiin saamenkielisten palvelujen saamista erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Selvityksen mukaan saamenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa kokonaisuutena katsoen huonosti. Suuria puutteita koettiin vanhustenhuollon ja terveystalvelujen osalta. Saamenkielisten palvelujen saatavuus kuitenkin vaihtelee alueittain.

Yhdistys huomauttaa, että jo vuoden 2003 saamen kielilain valmistelun aikana järjestetyissä kuulemistilaisuuksissa kävi selvästi ilmi, että saamelaisen kielelliset oikeudet toteutuvat puutteellisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sen vuoksi lain perusteluissa kiinnitettiin aivan oikein huomiota tarpeeseen saada saamenkielisiä sosiaali- ja terveystalveluja. Lisäksi esityksessä viitattiin Suomen ratifioiman vähemmistökieliperuskirjan täytäntöönpanoa valvova Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2001 antamiin Suomea koskeviin huomautuksiin saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudesta². Silti lainvalmistelussa päädyttiin tuolloin siihen ratkaisuun, että oikeudesta käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastilanteissa ei ole tarvetta ottaa omaa säännöstä saamen kielilakiin. Tätä perusteltiin sillä, että oikeus käyttää saamen kieltä näissä tilanteissa on turvattu lain 4 ja 12 §:n perusteella. (HE 46/2003 vp, s. 11, 21 ja 44) Mainitut pykälät on kuitenkin laadittu ajatellen kertaluonteista ja lyhytkestoista asiointia jossakin hallintoviranomaisessa. Niissäkään yhteyksissä laki ei vaadi viranomaiselta saamen kielen taitoa, vaan oikeus saamen kielen käyttämiseen toteutetaan tulkkauksen avulla, jos viranomaisessa ei ole asian käsittelyyn kykenevää saamen kielen taitoista työntekijää. Tulkkaus voi näissä tilanteissa toimia jotenkuten, mutta esimerkiksi ympärivuorokautisissa hoitotilanteissa tulkkauksen järjestäminen on mahdoton tehtävä ja sitä paitsi luonnon tapa toteuttaa potilaan kielelliset oikeudet.

Saamen kielilaki luetaan kuuluvaksi hallinnon yleislakeihin suomen ja ruotsin kieltä koskevan yleisen kielilain (423/2003) tavoin³. Molemmat lait on säädetty silmällä pitäen oikeutta käyttää saamen kieltä viranomaisissa erityisesti hallintoasioiden käsittelyn yhteydessä. Kielilakeja valmisteltaessa on ensisijaisesti ajateltu kertaluonteista ja lyhytkestoista asiointia jossakin hallintoviranomaisessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon alalla kielellisten oikeuksien turvaamisessa ei ole kuitenkaan kyse

¹ Saamebarometri 2006. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 39/2016.

² RecChL(2001)3. Ministerikomitea on sen jälkeen kiinnittänyt samaan epäkohtaan huomiota vuosien 2004 (RecChL(2004)6), 2007 (RecChL(2007)7) ja 2012 (RecChL(2012)2) Suomea koskevissa suosituksissa. Sama komitea kiinnitti samaan asiaan huomiota suosituksissaan, jotka sisältyvät sen antamiin päätöslauselmaan Euroopan neuvoston vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen valvonnasta vuodelta 2012 CM/ResCMN(2012)3 ja tuoreimpaan, aivan äskettäin antamaan päätöslauselmaan CM/ResCMN(2017)1.

³ Asia ilmenee muun muassa oikeusministeriön laatimasta Lainkirjoittajan oppaasta (s. 225).

niinkään "asioimisesta viranomaisissa", vaan mahdollisuudesta saada usein jokapäiväistä ja hoitolaitoksissa ympärivuorokautista hoitoa ja huolenpitoa omalla kielellään ja omaan kulttuuriinsa mukautetusti sekä käyttää hoitotilanteissa omaa kieltään. Tähän kysymykseen liittyy myös kulttuurisen ymmärryksen tarve, mikä korostuu erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa, joissa käsiteltävät asiat ovat hyvin henkilökohtaisia ja toisinaan vaikeasti sanoiksi puettavia. Avun ja tuen saanti perustuu pääosin kielelliseen vuorovaikutukseen, jossa saamelaisen asiakkaan tai potilaan pitää yhtäältä tulla ymmärretyksi oikein saadakseen tarvitsemaansa apua ja toisaalta hänen on ymmärrettävä palvelun antajan kieltä ymmärtääkseen sen, mitä hänelle kerrotaan. Näissä tilanteissa tulkin käyttäminen - mihin saamen kielilain mukaiset oikeudet viime kädessä nojaavat - saattaa tuntua asiakkaan mielestä hyvin kiusalliselta.

SámiSoster ry haluaa kiinnittää huomiota siihen, että valtiovalta näyttää kohtelevan lainsäädännössään ja hallinnossaan saamelaisia lähinnä alueellisena kielivähemmistönä eikä alkuperäiskansana perustuslakinsa mukaisesti. Yhdistys korostaa, että saamelaisille tarkoitettujen yhteiskunnallisten palvelujen järjestämistä ei voi tarkastella pelkästään heidän kielellisinä oikeuksina, vaan kysymys on saamelaisten perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteuttamisesta alkuperäiskansana.

Edellä todetusta lähtökohdasta yhdistys pitää ensiarvoisen tärkeänä sitä, että saamelaisten oikeus alkuperäiskansana saada omakielisiä ja oman kulttuurinsa mukaisia sosiaali- ja terveyspalveluja ainakin saamelaisalueella turvataan riittävän täsmällisellä ja palvelujen järjestäjää yksiselitteisesti velvoittavalla laintasoisella säännöksellä. Nyt lainvalmistelussa omaksuttu ratkaisu turvata saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet pelkästään saamen kielilain säännösten mukaisesti on yhdistyksen mielestä riittämätön ja epäonnistunut, koska se tulee johtamaan käytännössä tilanteeseen, jossa Lapin maakunta ei luo pysyviä valmiuksia sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjoamiseen saamen kielellä ja saamelaiskulttuurin mukaisesti, vaan saamelaisten oikeudet turvataan viime kädessä tulkauksen avulla tilannekohtaisesti. Tämän lisäksi saamelaisten palvelutarvetta arvioidaan lähinnä kielellisestä näkökulmasta.

Yhdistyksen mielestä asiasta pitäisi ottaa säännös sote- ja maakuntauudistukseen liittyvään lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Siellä säännös voitaisiin kirjoittaa maakunnan velvollisuudeksi järjestää sosiaali- ja terveyspalvelut myös saamen kielellä ja saamelaiseen kulttuuristaan mukautettuna ainakin saamelaisten kotiseutualueella samaan tapaan kuin säännöksen alkuosassa on ehdotettu suomen- ja ruotsinkielisten osalta. Senkaltainen säännös velvoittaisi Lapin maakunnan luomaan pysyvän saamen kieleen ja kulttuuriin pohjautuvan sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän sekä ylläpitämään ja kehittämään sitä jatkuvasti. Yhdistyksen näkemyksen mukaan kyse on viime kädessä saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumisen turvaamisesta yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin nähden sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käytännön tasolla.

SámiSoster ry esittää eduskunnan perustuslakivaliokunnalle, että se harkitsisi mainitun asian esille ottamista lausunnossaan eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle sote- ja maakuntauudistusta koskevasta hallituksen esityksestä.

Vt. puheenjohtaja

Pekka Aikio

Vs. toiminnanjohtaja

Ristenrauna Magga

Lausunnon valmisteli erityisasiantuntija Juha Guttorm.